

MĚNÍCÍ SE SPOLEČNOST?

Jan Vávra, Miloslav Lapka (edd.)

Obsah

Předmluva	7
Uhlíková stopa jihočeských venkovských a městských domácností [Jan Vávra, Miloslav Lapka, Eva Cudlínová]	9
Veřejná správa jako jeden z aktérů regionálního trvale udržitelného rozvoje podle konceptu Triple Helix [Martin Zielina, Dana Pokorná, Veronika Kainzová]	28
Udržitelnost tradic versus globalizační vlivy na příkladu českého etnika v rumunském Banátu [Mária Pákozdiová, Markéta Šantrůčková]	44
Nové pohledy na vědu v kontextu řešení praktických problémů udržitelného rozvoje – jde o změny paradigmatické nebo jen zbožná přání? [Jana Dlouhá]	56
Příroda, člověk a kultura v ekologické perspektivě [Václav Soukup]	68
Krajinné umění: vliv proměn postmoderní společnosti a kultury na tvářnost umění [Barbora Půtová]	84
Doslov	102
Summary	104
Medailonky autorů	107
České anotace	110
English abstracts	114

Recenzovali

PhDr. Vít Erban, Ph.D.

Mgr. Marianna Mészárosová

Ing. Martin Pélucha, Ph.D.

PhDr. Kateřina Ptáčková

Mgr. Zdenka Sokolíčková, Ph.D. M.A.

© Eva Cudlínová, Jana Dlouhá, Veronika Kainzová, Miloslav Lapka, Mária Pákozdiová,
Dana Pokorná, Barbora Půtová, Václav Soukup, Markéta Šantrůčková, Jan Vávra,
Martin Zielina, 2012

© Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2012

Za obsah a jazykovou správnost odpovídají autoři

Všechna práva vyhrazena

ISBN 978-80-7308-442-4

between some social groups. We also realise that the environment can be the relevant topic of the study of many social sciences and humanities. We wish to believe that this is one of the important messages of this book.

Medailonky autorů

Eva Cudlínová vystudovala ekonomii na Vysoké škole ekonomické v Praze. Na Ekonomické fakultě Jihočeské univerzity vede Katedru strukturální politiky EU a rozvoje venkova. Ve své práci se zabývá alternativními ekonomickými teoriemi, např. ekologickou a environmentální ekonomikou. Zaměřuje se také na ekonomické a environmentální souvislosti regionálního rozvoje.

Jana Dlouhá vystudovala obor ochrana přírodního prostředí (PřF UK), a obor filosofie výchovy (doktorské studium, PedF UK). Svou kariéru zahájila na Federálním výboru pro životní prostředí vedeném Josefem Vavrouškem a od r. 1992 pracuje v Centru pro otázky životního prostředí UK. Zabývá se holistickými a interdisciplinárními přístupy, environmentální etikou a inovacemi ve vzdělávání a participativními metodami v rozhodování. Je členem mezinárodních pracovních skupin UNESCO (vzdělávání učitelů) a EHK OSN (indikátory strategie VUR) a je zapojena do národních i mezinárodních sítí spolupráce ve výuce a výzkumu. Věnuje se odbornému publikování – je hlavní editorkou recenzovaného elektronického časopisu *Enviogika* a spolupracuje s *Journal of Cleaner Production*.

Veronika Kainzová vystudovala učitelský obor matematika-fyzika pro střední školy společně s dvouoborovým studiem matematika-ekonomie se zaměřením na bankovníctví na Přírodovědecké fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. V doktorském studiu didaktiky fyziky se zaměřila na výzkum prekonceptů žáků a jejich aplikaci v integrovaném pojetí výuky. Na Moravské vysoké škole Olomouc, o. p. s. působí jako manažerka Ústavu informatiky a aplikované matematiky.

Miloslav Lapka, vzděláním kulturolog na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, je odborným asistentem na Katedře strukturální politiky EU a rozvoje venkova Ekonomické fakulty Jihočeské univerzity a Katedře kulturologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Z pohledu sociologie, filozofie a kulturní ekologie se zabývá vztahem člověka a životního prostředí, především pak sociální percepcí globálních změn a proměnami evropské kulturní krajiny.

Mária Pákozdiová vystudovala magisterské studium agroekologie na Agronomické fakultě Mendelovy univerzity v Brně a zároveň magisterské studium enviromentalistiky na Katedře environmentálních studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Zabývá se studiem dopadů modernizace a globalizace na místní komunity a na krajinu. V současné době působí v Ústavu aplikované a krajinné ekologie Agronomické fakulty Mendelovy univerzity.

Dana Pokorná vystudovala obor výchova a vzdělávání dospělých na Univerzitě Palackého v Olomouci. V doktorském studiu andragogiky se specializovala na oblast společenské odpovědnosti, kterou se odborně zabývá doposud jako pedagogický pracovník Moravské vysoké školy Olomouc, o. p. s. Dlouhodobě působila jako poradce, trenér a konzultant v oblasti řízení lidských zdrojů, komunikace, manažerských technik, osobního rozvoje a chování na trhu práce. Je certifikovaným poradcem a trenérem The British Employment Service UK, Lancashire Enterprises plc UK, LDASSOCIATES UK, Lifo Orientation UK, Asociace trenérů a konzultantů managementu. Je autorkou studijních textů a odborných článků v oblasti metodiky a technik osobního rozvoje, vnitrofiremní komunikace a konceptu společenské odpovědnosti organizací. Je hlavní řešitelkou projektu Grantové agentury České republiky, Kraje ČR – vytvoření modelu efektivity.

Barbora Půtová je česká kulturoložka a historička umění. Předmětem jejího vědeckovýzkumného zájmu jsou mladopaleolitická a neolitická kultura a umění s důrazem na dekadenci a symbolismus. Půtová absolvovala zahraniční stáže na univerzitách v Innsbrucku, Kolíně n. R., Krakově a Tübingenu. Jako členka autorského týmu se podílela na vzniku *Antropologického slovníku* (2009) a *Malého etnologického slovníku* (2011). Je spoluautorskou monografií *Pravěké umění: evoluce člověka a kultury* (2011, Jean Clottes a Václav Soukup). Pod záštitou nakladatelství Karolinum zpracovává knižní projekty *Benin: vzestup a pád říše ušlechtilého bronzu* a *The Genesis of Creativity and the Origin of the Human Mind*.

Václav Soukup, český kulturolog a antropolog, vedoucí Katedry kulturologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde přednáší základy sociální a kulturní antropologie, kulturologie a paleoantropologie. Patří k zakladatelům interdisciplinárně koncipovaného studijního oboru kulturologie a průkopníkům biokulturologie. Své názory na předmět, metody a dějiny antropologie shrnul v knihách *Dějiny antropologie* (2004) nebo *Antropologie: teorie člověka a kultury* (2011).

Markéta Šantrůčková absolvovala magisterské studium historie a geografie na Přírodovědecké a Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a následně doktorské studium fyzické geografie a geoekologie na Přírodovědecké fakultě UK v Praze. Zabývá se historickou kulturní krajinou a jejími změnami na základě studia archivních pramenů a starých map. Další oblastí jejího profesního zájmu jsou památky zahradního umění, studium jejich historického vývoje a souvislostí se změnami krajiny. V současnosti pracuje ve Výzkumném ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i. v Průhoncích.

Jan Vávra vystudoval obor kulturologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a v současnosti je postdokorským pracovníkem na Katedře strukturální politiky EU a rozvoje venkova Ekonomické fakulty Jihočeské univerzity. Věnuje se zejména socio-kulturním aspektům změn klimatu, vnímání současné kulturní krajiny a teorii kulturní ekologie.

Martin Zielina vystudoval filosofii a sociologii společně s jednooborovou psychologií na Univerzitě Palackého v Olomouci, kde dále pokračuje v postgraduálním studiu na katedře filosofie se zaměřením na Aristotelovu klasifikaci zvířat. Působí na Moravské vysoké škole Olomouc, o. p. s., kde se zabývá společenskou odpovědností firem a regionálním rozvojem.

Jan Vávra, Miloslav Lapka, Eva Cudlínová

Uhlíková stopa jihočeských venkovských a městských domácností

Tato kapitola se zabývá spotřebou energie a uhlíkovou stopou jihočeských domácností. V dotazníkovém šetření jsme na jaře 2010 získali data o chování 500 domácností z Jihočeského kraje. Na základě těchto dat jsme vypočetli domácnostem průměrnou uhlíkovou stopu, tedy množství emisí oxidu uhličitého vyprodukovaného jednou osobou za rok. Metodika kalkulačky uhlíkové stopy byla inspirována metodikou CO₂ Rechner německé Spolkové agentury pro životní prostředí a přizpůsobena českým podmínkám. Celkově jsme sledovali šest kategorií emisí: vytápění, elektřina, automobilová doprava, veřejná doprava, létání a spotřeba potravin. Nejvýraznějším zdrojem emisí je vytápění, následováno emisemi z produkce potravin, z výroby elektřiny a soukromé automobilové dopravy. Emise veřejné dopravy a létání jsou minimální. Výrazný rozdíl mezi emisemi venkovských a městských domácností je především v uhlíkové stopě elektřiny. Na základě výzkumných dat, předchozích výzkumů a připravované Státní energetické koncepce jsme se v diskuzi zamysleli nad možným vývojem produkce emisí v Česku v blízké budoucnosti.

Martin Zielina, Dana Pokorná, Veronika Kainzová

Veřejná správa jako jeden z aktérů regionálního trvale udržitelného rozvoje podle konceptu Triple Helix

Koncept udržitelného rozvoje je v nejširším smyslu komplexem aktivit sledujících dlouhodobé tendence sociálního, ekonomického a environmentálního vývoje. Jeho naplňování podléhá dobrovolnosti v přístupu, vlastnímu výběru cílů a nezbytnému partnerství zainteresovaných subjektů. Udržitelný rozvoj na regionální úrovni v ČR náleží krajům, které mají zákonnou povinnost pečovat o všestranný rozvoj svého území a o potřeby svých občanů. Nicméně správu nad jednotlivými regiony nevykonávají pouze orgány kraje. V příspěvku budeme vycházet z výsledků dotazníkového šetření mezi krajskými zastupiteli, které jsme realizovali v období od 15. 1. do 12. 3. 2012. Zaměříme se na dvě otázky: Kdo patří mezi aktéry udržitelného rozvoje na regionální úrovni? Jaká míra vlivu je jim přisouzena z pohledu krajských zastupitelů? Zmíněné aktéry seskupíme v souladu s konceptem Triple Helix (trojitá šroubovice), který identifikuje tři hlavní subsystémy

podílející se na udržitelném rozvoji na regionální úrovni (veřejná správa, podnikatelská sféra a znalostní/akademická sféra). Pouze případ shody v cílech všech tří subsystémů lze považovat za strategické plánování, které bere v potaz významné aktéry regionálního rozvoje.

Mária Pákozdiová, Markéta Šantrůčková **Udržitelnost tradic versus globalizační vlivy** **na příkladu českého etnika v rumunském Banátu**

Základní výzkumnou otázkou kapitoly je vztah lokální komunity ke globalizačním procesům a způsoby transformace či naopak uchování místních tradic v globalizovaném prostředí. Modelovým územím je specifická lokalita české vesnice Svatá Helena v rumunském Banátu. Obec byla založena ve dvacátých letech 19. století. Místní komunita se konstituovala do poloviny 19. století a následně se vyvíjela v relativní izolaci od svého rumunského okolí, jež byla dána kulturní i fyzickou bariérou (velké vzdálenosti). Zároveň však obyvatelé českých vesnic vždy udržovali, byť nepravidelné, kontakty se svojí domovinou. Přesto lze říci, že modernizace výrazně vpadla do banátských vesnic po roce 1989, kdy v Rumunsku padl režim N. Ceaușesca a tím i izolace Rumunska obecně. V souvislosti s politickými změnami a možností cestovat začali přijíždět turisté z České republiky. Zároveň začala další vlna výrazné migrace z banátských vesnic. Současně se v banátské krajině začaly uplatňovat dosud neznámé podnikatelské aktivity. Jedním z výrazných současných projevů globalizačních tendencí ve zkoumaném území je probíhající výstavba větrných elektráren na území Svaté Heleny.

Jana Dlouhá

Nové pohledy na vědu v kontextu řešení praktických problémů **udržitelného rozvoje – jde o změny paradigmatické** **nebo jen zbožná přání?**

V posledních dekádách se diskutuje o tzv. „třetí roli“ univerzit, což vyplývá ze vzrůstajícího zájmu o jejich společenskou angažovanost a souvisí s faktem, že v otázkách udržitelného rozvoje je vysokým školám přisuzována role klíčových společenských hráčů. Tento požadavek ovšem redefinuje jejich tradiční sféry působnosti: vědu a vzdělání. Ukázalo se, že hraniční oblast mezi vědou a politikou je živnou půdou pro vznik nových výzkumných otázek a následně i metod a oblastí výzkumu; objevují se nové inter-, multi- a trans-disciplinární přístupy (v oblasti environmentálních věd) a jsou definovány nové výzkumné i vzdělávací cíle vycházející často z etických principů a sociálně motivovaných potřeb (všude tam, kde je cílem udržitelný rozvoj). Na základě vývoje směřujícího ke stále větší otevřenosti vědy se hovoří o nových paradigmatech v jejím rámci: např. *post-normalní vědě* jak ji vymezili Funtowicz a Ravetz (2002) nebo tzv. „*vědě udržitelnosti*“, *sustaina-*

bility science, která umí překonávat disciplinární hranice především mezi přírodními a společenskými disciplinami atd. Všechny tyto změny souvisí s demokratizačními tendencemi ve vědě, přičemž se otevírají možnosti konfrontace různých přístupů (věda, technika, společnost, prostředí) i dialogu mezi různými společenskými skupinami. Aby bylo možno vést dialog mezi různými obory nebo přes hranice vědy, tedy s dalšími skupinami ve společnosti, jsou vytvářeny nové nástroje a metody komunikace. Článek ukazuje, jak tato přeshraniční komunikace může být formována reflexí probíhajících procesů a jejich novým „zarámováním“, využitím postupu zvaného „gradualizace“ a konstrukcí tzv. „hraničních objektů“.

Václav Soukup

Příroda, člověk a kultura v ekologické perspektivě

Předmětem studie je teoretická analýza ekologie jako vědy studující různé dimenze interakce organismů s prostředím. Pozornost je věnována jak předmětu ekologie jako přírodní vědy, tak ekologickým přístupům, které jsou rozvíjeny v rámci společenských věd. V ohnisku teoretické analýzy je fenomén biologické a kulturní adaptace lidského rodu. Zvláštní pozornost je věnována kultuře, jež je vymezena z antropologické perspektivy jako nadbiologicky vytvořený systém prostředků a mechanismů (artefaktů, sociokulturních regulativů a idejí), jehož prostřednictvím se rod *Homo* adaptuje k vnějšímu prostředí. Důraz je proto kladen na přínos kulturní ekologie pro studium člověka jako součásti širšího antropologického paradigmatu. Ve studii je také v sevřené zkratce prezentována kulturní evoluce lidstva a její negativní důsledky pro životní prostředí. Kultura je zde popsána v intencích „kulturního fatalismu“ jako jev „*sui generis*“, který prostřednictvím autonomních kulturních systémů, nad nimiž lidé ztratili kontrolu, devastuje biosféru planety Země.

Barbora Půtová

Krajinné umění: vliv proměn postmoderní společnosti a kultury na tvářnost umění

Studie je zaměřena na umělecký směr krajinného umění, který vznikl ve 2. polovině šedesátých let 20. století v americkém prostředí. V krajinném umění se primárním uměleckým materiálem, součástí artefaktu i místem jeho prezentace stává krajina. Objekty, které v přírodě vzniknou, se mohou transformovat do nové výrazové formy, ale také zcela zaniknout. V některých případech nelze tvorbu ani zachovat, neboť například krajina podléhá zemní formaci, erozi nebo i proměnám počasí a rytmu ročních období. Cílem studie je nastolit otázku, nakolik krajinné umění zdůrazňovalo environmentální hledisko a nakolik zde krajina sloužila pouze jako kulisa nebo prostor pro manipulaci s velkým množstvím hmoty. Proto bude důraz kladen

zejména na komparaci amerického a evropského krajinného umění a důvody jejich odlišného přístupu ke krajině. První díla amerického krajinného umění, jehož rozměrné objekty se nacházejí zpravidla v rozlehlých pouštích amerického západu, vznikala prostřednictvím těžké techniky. Zde environmentální zájem ustupuje do pozadí, neboť motivací tvůrců byl zejména únik před přílišnou komercializací umění. Evropské krajinné umění se naopak odlišuje tím, že k přírodě nepřistupuje pouze jako k prostředku nebo materiálu. To je způsobeno i odlišností americké a evropské krajiny, evropskou charakterizuje vyšší hustota zalidnění i rozdílné kulturně-historické konotace (tradice úcty ke krajině, její zobrazení v malířství i literatuře, tradice poutnictví aj.). Z tohoto důvodu přistupovali evropští tvůrci ke krajině ohleduplněji a jejich přístup byl environmentálně angažovanější, neboť účelem jejich díla nebylo krajinu přetvářet nebo do ní zasahovat, ale naopak ji spíše využívat jako symbolický prostor a rovnocenného partnera v interakci.